

Dots. Sh.R.Umarova, dots. D.T.Nazarova, talaba K.Ergashov

Toshkent to‘qimachilik va yengil sanoat instituti

Annotasiya

Maqolada O‘zbek va Afg‘on gilamlarini kelib chiqish tarixi, ularga ishlatiladigan xomashyo turi, naqsh va dizayni keltirilgan. Shuningdek, ularning sifat ko‘rsatkichlari o‘rganilib, qiyosiy tahlili keltirib o‘tilgan.

Kirish. Sharq gilamlari jahon madaniyatining bebaho merosini tashkil etadi. O‘zbek va Afg‘on gilamlari - bu merosning eng yorqin namunalari hisoblanadi. Har ikki an'ana ham asrlar davomida rivojlanib, o‘ziga xos uslub va texnikalarini shakllantirgan. Ushbu maqolada biz ikkala gilamchilik an‘anasini solishtirib, ularning o‘ziga xos xususiyatlarini batafsil ko‘rib chiqamiz.

Ozbek Gilamlari - O‘zbekiston gilamchilik an‘anasi buyuk Ipak yo‘lining kesishmasida joylashganligi tufayli noyob xususiyatga ega. Buxoro, Samarqand va Xiva — bu shaharlar asrlar davomida gilamchilik san'atining markazlari bo‘lib kelgan. Ayniqsa Temuriylar davrida gilamchilik san‘ati eng yuksak va rivojlangan hunarmanchilik turiga to‘g‘ri krelgan.

O‘zbek gilamlarida jun, ipak va paxta xomashyolaridan foydalaniladi. Buxoro ipak gilamlari, o‘zining nafisligii va yaltiroqlik xususiyati bilan dunyoga mashhur. Gilamning naqshlarini to‘qishda oltin va kumush iplar ham qo‘llaniladi. Bo‘yoqlarda tabiiy moddalar: anor po‘sti, qo‘shimcha o‘tlar va mineral pigmentlar ishlatiladi.

O‘zbek gilamlarida arabeskalar, islmiy gul naqshlari va medalyonlar asosiy o‘rinni egallaydi. Ko‘k, yashil, zangori va sariq ranglar bir biriga uyg‘unlashib Movarounnahrning osmon va tabiatini aks ettiradi. Guldor naqshlar odatda simmetrik tartibda joylashtiriladi.

O‘zbek ipak gilamlari tugunlar soni jihatidan yuqori ko‘rsatkichlarni namoyish etadi, ipak iplarining ingichkaligining hisobiga - 1 kv.sm da 100 dan ortiq tugun bo‘lishi mumkin. Bu bilan ularni jahondagi eng nozik va qimmatbaho gilamlar qatoriga kiritish mumkin. Buxoro gilamlari YUNESKO tomonidan madaniy meros sifatida tan olingan.

O‘zbek ipak gilami

1-rasm.

O‘zbek jun gilami

Afg‘on Gilamlari - Afg‘on gilamchilik san'ati 2000 yildan ziyod tarixga ega. Herat, Mazar-i-Sharif va Qandahor kabi shaharlar eng yaxshi gilamlar ishlab chiqarish markazlari sifatida tanilgan. Bu gilamlar ko‘chmanchi qabilalar tomonidan ham, shahar ustaxonalarida ham to‘qilgan.

Afg‘on gilamlarining asosiy xomashyosi mahalliy jundir. Baqtariy qo‘y juni o‘zining yumshoqligi va chidamliligi bilan mashhur. Ayrim yuqori sifatli gilamlar tuyaning junidan va ipakdan ham to‘qiladi. Bo‘yoqlarda asosan tabiiy o‘simlik va mineral bo‘yoqlar ishlatiladi.

Geometrik naqshlar Afg‘on gilamlarining eng xarakterli belgisidir. Turkman va Baluch qabilalari o‘zlarining an‘anaviy gul (medalyon) naqshlarini ishlatadi. Rang palitrasi odatda qo‘ng‘ir, to‘q qizil, zangori va qora ranglardan iborat.

Afg‘on gilamlari to‘qish zichligi bilan ajralib turadi - 1 kv.sm da 40 dan 80 gacha tugunga ega bo‘lishi mumkin. Bu ularni juda chidamli va uzoq umrli qiladi. Sifatli Afg‘on gilamining yaroqlilik muddati 100 yildan ortiq bo‘lishi mumkin.

2-rasm. Afg'on jun gilami

Qiyosiy Jadval

Xususiyati	Afg'on gilamlari	O'zbek gilamlari
Kelib chiqishi	Afg'oniston (Herat, Mazar)	O'zbekiston (Buxoro, Samarqand, Xiva)
Asosiy material	Jun va ipak	Jun, ipak va paxta
<u>Rang palitasi</u>	<u>Qo'ng'ir, qizil, qorarang</u>	<u>Ko'k, yashil, zangori, sariq</u>
<u>Naqsh turi</u>	<u>Geometrik va gul naqshlar</u>	<u>Arabesklar va islamiy naqshlar</u>
<u>To'qish zichligi</u>	<u>Juda yuqori (tuyalar tuki)</u>	<u>O'rta va yuqori</u>
<u>Chidamliligi</u>	<u>Juda chidamli</u>	<u>Chidamli</u>

<u>Narxi</u>	<u>Yuqori-juda yuqori</u>	<u>O‘rta-yuqori</u>
<u>Mashhurligi</u>	<u>Jahon bozorida keng tarqalgan</u>	<u>Sharq va Yevropa bozorlarida mashhur</u>

O‘zbek va Afg‘on gilamlari orasidagi asosiy farq naqsh uslubida namoyon bo‘ladi. Afg‘on gilamlari ko‘proq geometrik va aniq chiziqli naqshlarga tayanadi, O‘zbek gilamlari esa oqma va murakkab gul naqshlarini afzal ko‘radi.

Rang jihatidan ham farq katta: Afg‘on gilamlari ko‘proq issiq va to‘q ranglardan (to‘q qizil, jigarrang) foydalansa, O‘zbek gilamlari salqin va yorqin ranglar (ko‘k, yashil, zangori) bilan ajralib turadi.

Ikkala gilamchilik an‘anasining umumiy jihati shundaki, ular qo‘l bilan to‘qiladi, tabiiy materiallar ishlatiladi va naqshlarning har biri alohida ramziy ma‘no kasb etadi.

Xulosa. O‘zbek va Afg‘on gilamlari — har biri o‘ziga xos tarixi, madaniyati va estetikasi bilan ajralib turadigan san‘at asarlari. Afg‘on gilamlari o‘zining chidamliligi, geometrik naqshlari va qo‘ng‘ir rang palitrasi bilan mashhur bo‘lsa, O‘zbek gilamlari nafis to‘qimasi, arabeska naqshlari va rangli bezaklari bilan jahon bozorida munosib o‘rinni egallaydi.

Ikkala gilamchilik maktabi ham insoniyat madaniy merosining ajralmas qismi bo‘lib, ularni saqlash va rivojlantirish bugungi davr vazifalari qatorida turadi.

ADABIYOTLAR:

1. Mirziyoyev Sh.M. "Milliy hunarmandchilik va amaliy san‘atni yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida"gi qarori.
2. Yusupova N.B. "Gilam ishlab chiqarish va badiiy bezash". Toshkent - 2023
3. Bekkeldiyeva M., Raximqulova S. " O‘zbekistonning qadimiy naqsh va gilam san‘ati tarixiy xususiyati". Eurasian Journal Of Academic Research. Vol 6, № 4, P.116-120
4. Mulkjanova N. "O‘zbek xalq amaliy san‘ati ornamentikasi". - Toshkent, 2012.
5. Bulatov S. O‘zbek xalq amaliy bezak sa‘nati. -T. Mehnat 1991 y. 384 ʻ.
6. O‘zbekiston madaniy merosi: – mualliflik turkumi: "O‘zbekiston gilamdo‘zligi asrlarga tengdosh an‘ana" Toshkent, 2020.